

Egy állatkerti karrier: Szombath László 30 éves pályafutása

A career in the Budapest Zoo: László Szombath's 30 years of service

Mautner Zoltán

Levéltáros, Budapesti Fővárosi Levéltár

Initially submitted March 16, 2017; accepted for publication April 7, 2017

Abstract

The Budapest Zoo and Botanical Garden is Hungary's most popular cultural institute. Although several books and articles have been written about the zoo's collection of animals and plants, its historical buildings, very little has been published about its history, leaving many areas of its 150 years history virtually unexplored. As an example, very little is known about the staff of the institute, the men and women responsible for all the hard work behind the scenes to ensure a carefree and meaningful leisure time for the zoo's visitors.

László Szombath joined to the staff of the Budapest Zoo and Botanical Garden in the summer of 1925 as a temporary inspector and worked for nearly 30 years for the institute. Rising step by step to higher positions within the Zoo he became one of the most well-known Hungarian zoologist in the field of aquariums, terrariums and ornithology. A talented author, he wrote over 50 articles, with some of them translated and published in foreign scientific journals as well.

Living with his family in a flat provided by the Zoo, the institute's fate had a strong influence on his life. As a department head László Szombath had an important role in the comprehensive development program lead by zoo director Herbert Nadler in the 1930's, but also had to watch its complete destruction during the siege of Budapest in the WWII. Szombath's long service gives us an insight into the appointment and promotion system of the Zoo during the period of Horthy's regency, while his career after 1945 shows how the institute's internal managing was affected by the ever changing political situation.

Keywords: Zoo, a carrier, the staff of Zoo, scientific work, history

Kulcsszavak: Állatkert, karrier, állatkerti vezetés, tudományos munka, történelem

Szombath László 1925 nyarán kiegészítő felügyelő minőségben került be a Székesfővárosi Állat- és Növénykert személyzeti állományába. Ekkor kezdődött el közel 30 éves állatkerti karrierje. 1926 végén megpályázta az állat- és növénykerti véglegesített tiszti állást, amit el is nyert. Hamarosan családjával együtt beköltözött a városligeti kert gazdasági udvarába, ahol 1959-ben bekövetkezett haláláig lakott, ennek köszönhetően Szombath László élete teljes mértékben összeforrt az intézmény sorsával.

Karrierjének vizsgálatával betekintést nyerhetünk a két világháború közötti állatkert személyzeti hierarchiájába, annak változásába, valamint a gyűjteményi körzetek felosztásába.

Megtudhatjuk azt is, hogy milyen kinevezési és előléptetési politikát folytatott Budapest Székesfőváros Tanácsa az állatkerti szakba sorolt állások tekintetében, illetve Szombath László történetét követve a II. világháború utáni állatkert életét is megismerhetjük.

Szombath László pályakezdése

Szombath László 1894-ben Győr városában született. A négyosztályos gimnázium elvégzése után Pestszentlőrinc községbe költözött, és rövidesen megnősült. Az állatkert előtti foglalkozásáról keveset tudunk, mindössze annyit, hogy magántisztviselőként dolgozott.¹ A városligeti intézménnyel 1922-ben került először kapcsolatba, amikor az újonnan létrehozott „Diszhalkiállítás” és „Terrarium” berendezésében vett részt, ami a Pálmaház oldalszárnyaiban kapott helyet. Minden bizonnyal a nagyszerű látványosság előkészítő munkálatai során sikerült Szombath Lászlónak megalapoznia állatkerti kapcsolatait. A győri születésű magántisztviselő 1925 nyarán csatlakozott a városligeti intézmény személyzetéhez, egyelőre csak mint ideiglenes kiegészítő felügyelő. Legközelebb a belépését követő év végén nyílt lehetősége arra, hogy pozícióját véglegesítse.²

Az állatkert személyzeti állománya és a szakmai vezetés hierarchiája

A budapesti állatkertet 1866. augusztus 9-én nyitotta meg a két évvel korábban alakult Pesti Állatkert Részvénytársulat. Az 1907-ben csődbe ment kertet a főváros megváltotta, és saját kezelésébe vette, majd rövidesen átépítette.³ Így az állatkertet el kellett helyezni Budapest szervezetében, és gondoskodni kellett igazgatásának szabályrendszeréről. Az állatkert dolgozói az átvétellel a főváros alkalmazottáivá váltak, ezért meg kellett határozni státuszukat, a munkaköröket és a hivatali hierarchiát.

Az intézmény szabályrendeletének⁴ értelmében az állatkert legfőbb felügyeleti szerve a Székesfővárosi Törvényhatósági Bizottság lett, közgyűlése döntött az intézmény vagyona vonatkozó minden jelentősebb kérdésben. Budapest Székesfőváros Tanácsa gondoskodott az intézmény mindennapos működésének biztosításáról (6-7. §). A testület a polgármesterből, a két alpolgármesterből és az ügyosztályvezető tanácsnokokból állt, akik közül egyikük az állatkertért felelős XI. (városgazdasági) ügyosztályt vezette.

A Székesfővárosi Állat- és Növénykert szervezési szabályrendelete a városligeti intézmény személyzeti állományát négy kategóriába osztotta. A végleges tiszti személyzet látta el az állat- és növénykert szakmai és adminisztratív vezetését. Ide tartozott az intézmény igazgatója, aligazgatója, a könyvelő, a számfejtő, a pénztáros, az állatorvos, az állatkerti és a kertészeti felügyelők, főtiszték és tiszték. Az ideiglenes hivatalnoki állományt a gépészek, az irodai kezelők, a jegyárúsítók, valamint az állatok felügyeletét végző állatgondozók alkották. Az altiszti és szolgaszemélyzetbe sorolták az iparos munkákat végző dolgozókat, a jegyszedőket, a különböző segédmunkásokat, valamint az állatok körüli fizikai munkákat végző állatápolókat. Az intézménynek lehetősége volt szükség esetén kiegészítő, szezonális személyzet alkalmazására is (11. §.). Az állatkert személyzetére vonatkozó kérdésekben a tanács a polgármesterrel és a kert ügyeit intéző tanácsi ügyosztály vezetőjével előzetesen egyeztetve döntött.

Az állat- és növénykert dolgozóit a főváros alkalmazottainak közös létszámába sorolták, emellett az igazgatói, az aligazgatói, a felügyelői, a főtisztai és a tiszti pozíció részére külön állatkerti szakot hoztak létre. Az igazgató felelős volt az állatkert magas színvonalon tartásáért, az állat- és növényállomány fejlesztéséért, valamint a rendelkezésre álló munkaerő

leghatékonyabb felhasználásáért. Távollétében az aligazgató helyettesítette, aki a gazdasági és adminisztratív irányítás felelőse volt (12-14. §.).

Gyűjteményi körzetek és vezetők

Az állatok megfelelő tartásáról az állat- és növénykerti felülegyelők, főtisztek és tiszték gondoskodtak, akik közreműködtek az állomány beszerzésénél, valamint felügyeltek az intézmény gyűjteményi körzeteihez tartozó dolgozókra. Mind a három állás betöltőinek rendelkeznie kellett legalább négy középiskolai osztály elvégzésével, gyakorlati állattani, valamint kereskedelmi tapasztalatokkal, s egy idegen nyelv szóbeli ismeretével (16-17. §). A felügyelői, a főtiszti és a tisztai pozíció egymással megegyező munkaköre és az azonos felvételi követelmények azt jelentették, hogy tulajdonképpen ezek voltak az állatkert szakmai vezetőségének hierarchikus lépcsőfokai, amelyeket „rangidősség” alapján töltöttek be. Az új belépő mindig a tisztai pozíciónál kezdte, és csak akkor léphetett egyvel előrébb, amikor a pozíció megüresedett előtte.

A szakmai vezetéssel foglalkozók látszólag azonos munkaköre a valóságban egymástól nagyon eltérő feladatokat takart, és ennek megfelelően speciális szaktudást igényelt. A városligeti intézmény állatokkal foglalkozó személyzetét három gyűjteményi körzetre osztották, amelynek vezetése - ideális esetben - a három állatkerti tiszt között oszlott meg. Az Emlősosztályhoz tartozott a legtöbb állatház, és a legnagyobb személyzeti létszámot igényelte. Az osztály feladata volt a hazai és külföldi emlősállatok bemutatása: a rágcsálóktól kezdve egészen a nagytestű afrikai állatokig. A Madárosztály foglalkozott a belföldi és külhoni szárnyas állomány gyűjtésével és bemutatásával, különösen nagy hangsúlyt fektettek az állomány pótlását biztosító gépi keltetés fejlesztésére. Az osztály kezeléséhez tartozott a Nagy-tavon élő madárvilág, a fácán, a ragadozó madarak, és a struccok háza, valamint az állatkert egyik legimpozánsabb épülete a Koós Károly által tervezett, erdélyi stílusban épült madárház. Külön körzetnek számított az Akvárium, amihez a Terrárium is tartozott. Ezen az osztályon mutatták be a halakat, a tengeri élőlényeket, valamint mindenféle csúszómászókat, kétélűeket és hullókat. A Pálmaház alatt, a tó felől lehetett belépni az Akváriumba, ahol nagy üvegtáblás medencékben tanulmányozhatták a látogatók a tengeri élővilágot, továbbá a hazai halállományt. A tóparton állt a cölöpökre épített, zsúpfedeles Terrárium, ahol kígyókat, gyíkokat, teknősöket és krokodilokat lehetett látni.⁵ 1926 végén az Emlősosztály irányítója Cerva Károly főtiszt, az Akvárium és Terrárium főnöke pedig Auer Károly felügyelő volt, míg a Madárosztályt Cerva Frigyes mint nyugdíjas felügyelő vezette.

Pályázat az állat- és növénykerti tisztai állás betöltésére

A tanács által megválasztandó tisztviselői állásokra a nyilvános pályázatot Sipőcz Jenő polgármester 1926. november 28-án írta ki. A meghirdetett pozíciók között ott volt az állat- és növénykerti tisztai állás, amelyre 12 fő jelentkezett, köztük volt Szombath László is.⁶ A tanács dr. Berczel Jenőt, az állatkertért felelős ügyosztály vezetőjét kérte fel, hogy tegyen javaslatot a tisztai állás betöltésére. Az ügyosztályvezető felhívta a tanács figyelmét, hogy Szombath László nemcsak az előírásoknak felelt meg, hanem hivatali előjárói is elégedettek voltak vele. 1927. január 31-én a polgármester elnöklete alatt összeülő tanács, amikor az állat- és növénykerti tisztai állásokról való döntéshez jutott, meghallgatta az intézményért felelős ügyosztály vezetőjének előterjesztett javaslatát. A testület a tanácsnok érveinek elfogadásával egyhangú döntést hozott, és a tisztai pozícióra Szombath Lászlót nevezte ki, egy évi szolgálati

próbaidő kikötésével.⁷ Az újdonsült állat- és növénykerti tiszt sikerét az biztosította, hogy már egy ideje az intézményben dolgozott, az állatkert vezetése, valamint felettesei megismerhették szaktudását és a munkához való hozzáállását.

Szombath László nyolc nappal kinevezése után letette a kötelező esküt, így belépett a székesfőváros végleges tiszti állományába. Budapest tisztségviselőit tizenegy fizetési osztályba sorolták, amelyek további fokozatokra bomlottak. Az állat- és növénykerti tiszti állás az aktuális előírások szerint a X-XI. osztályokba tartozott.⁸ Ez azt jelentette, hogy Szombath László a besorolás legalsó kategóriájához, a XI. osztály 3. fokozatához rendelt fizetést kapta. A pótlékokkal kiegészült 210 pengő⁹ alatti kereset szerény megélhetést jelentett az újdonsült állatkerti tiszt számára,¹⁰ ezért nagy segítséget jelentett a lakhatási lehetőség előnyös megoldása az állatkert gazdasági udvarában lévő lakóépületben, ahova Szombath László egész családjával együtt hamarosan be is költözött.¹¹

Az alacsony státuszú állatkerti tiszti állás az előlépési lehetőségek terén is csak hosszú távon kecsegtetett némi fizetésemelkedéssel. Az igaz, hogy a fizetési osztályokon belül a magasabb fokozatba lépés automatikusan három évenként történt, de csak akkor lehetett magasabb osztályba lépni, amennyiben a ranglétra következő fokán – esetünkben a főtiszti állásban - üresedés történt.¹²

A frissen kinevezett állatkerti tiszt továbbra is az Akvárium és Terrárium osztályon, Auer Károly irányítása alatt dolgozott. A tapasztalt állatkerti felügyelőtől Szombath nemcsak azt leshette el, miként kell megfelelően tartani az állatokat, hanem mentora révén megtanulhatta, hogy hogyan lehet hatékonyan megszervezni bonyolult és költséges külföldi állatszállításokat, beszerzéseket. 1927-ben jelentek meg Szombath László első cikkei az állatkert folyóiratában, *A Természetben*.¹³ Fizetése emelkedésére legközelebb 1930 nyarán számíthatott, ugyanis az automatikus előléptetési rendszer révén ekkor egy fizetési fokozattal előbbre kellett sorolni, azonban egy váratlan haláleset felborította az állatkerti felügyelők sorrendjét.

Az 1930-as tisztújítás

Auer Károly 17 évi állatkerti szolgálat után 1929 májusában betegség következtében elhunyt, így az állat- és növénykerti felügyelői állás megüresedett. A polgármester rövidesen nyilvános pályázatot írt ki az állatkerti felügyelői, főtiszti, és tiszti pozícióra.¹⁴ A felügyelői poszt megüresedése miatt Cerva Károly főtiszt előléptetése borítékolható volt, de mivel a kinevezés a fizetési osztályban előrelépést jelentett, ezért neki is pályáznia kellett. Ahogyan pályáznia kellett Szombath Lászlónak is a várhatóan megüresedő főtiszti állásra, és az ő pozícióját is meghirdették előléptetése esetére. Kérvényében emlékeztette a tanácsot, hogy rangsor szerint ő az állásnak a várományosa, valamint, hogy eddigi munkájával felettesei elégedettek voltak. A főtiszti állást rajta kívül még 16 fő pályázta meg,¹⁵ de a speciális követelmények, valamint a „rangidősség” elve alapján működő állatkerti előléptetési rendszer eleve esélytelenné tette a többi jelöltet.

A székesfőváros tanácsa 1930. január 25-ei ülésén Cerva Károlyt felügyelővé, Szombath Lászlót pedig főtisztté nevezte ki. A siker záloga egyértelműen az volt, hogy már évek óta az állatkertben dolgoztak, valamint, hogy a szükséges gyakorlattal rendelkeztek. Tulajdonképpen csak a megüresedő tiszti állás betöltése volt kérdéses, ráadásul az állatkerten belül sem akadt várományosa a pozíciónak.

Annak ellenére, hogy az állat- és növénykerti tiszti állásra 37 fő jelentkezett, eredetileg az állatkertét felelős ügyosztály vezetője azt javasolta a tanácsnak, hogy az állást ne töltsék be.

Indoklása jól tükrözi az állatkertben alkalmazott kinevezési politika legfőbb jellemzőit a tisztikarra vonatkozóan. „A XI. fizetési osztályba sorozott I állat- és növénykerti tiszti állásnak betöltésére nézve javasoljuk a választásnak elejtését. Az állat- és növénykert igazgatásában szükséges takarékosági szempontok miatt ugyanis nem volt rá mód, hogy megfelelő munkaerőnek ideiglenes alkalmazásával időt nyerjünk annak kiismerésére, rátermettségének kipuhatolására és ezen az alapon nyugodt lélekkel való ajánlására. Ennél fogva javaslatot teszünk majd az állat- és növénykerti tiszti állásnak be nem töltéséből elért megtakarításnak terhére ideiglenes munkaerőnek alkalmazása iránt, hogy azután, ezt, ha az arra méltónak bizonyul és az országban egyedül álló intézményben a máshol meg nem szerezhető gyakorlati ismeretekre szert tett, a szervezett állásra való megválasztása iránt javaslatot tehessünk.”¹⁶ Az előbbieken felvázolt eljárásmodot azonban ezúttal nem tartották be, mivel a tanácsnok hamarosan megváltoztatta véleményét, és mégis javasolt egy személyt a véglegesített állásra a pályázók közül. Az ajánlást elfogadva a tanács a tiszti pozícióra Anghi Csabát nevezte ki, aki úgy tűnik nem ismerve az állatkerti hivatali hierarchia működését, a felügyelői, a főtiszt, valamint a tiszti állást is megpályázta. Annak ellenére, hogy képzettsége szempontjából Anghi mind Cerva Károlyt, mind Szombath Lászlót (sőt az intézmény igazgatóját is) felülmúlta,¹⁷ állatkerti pályafutását, ahogyan elődeinek is, a tiszti ranglétra alján kellett megkezdenie.

Szombath László főtisztté való kinevezésével anyagi helyzete is valamennyire javult, ugyanis a pozíció elnyerésével a IX. fizetési osztály harmadik fokozata után járó illetményre lett jogosult, így a pótlékok beszámításával már 330 pengőnél többet keresett.¹⁸ A váratlan előrelépéssel azonban a felelősség és a feladatok mennyisége is arányosan növekedett.

Szombath László főtiszt az Akvárium és a Madárosztály vezetője

Auer Károly halálával az Akvárium és Terráriumosztály vezetése Szombath Lászlóra öröklődött, de még az év során átvette a Madárosztály vezetését is, ugyanis annak vezetője három évtizedes szolgálat után elhagyta az intézményt.¹⁹ A Madárosztály új irányítója már korábban is ellátott helyettesítési feladatokat ebben a gyűjteményi körzetben, s nagy intenzitással látott neki kibővült feladatkörének. Eredményesen folytatta Cerva Frigyes fejlesztéseit a tojások gépi keltetése terén, amely során nemzetközileg is jelentős eredményeket ért el.²⁰

Nadler Herbert, aki 1929-től vezette a városligeti intézményt, állatférőhely és állattartási modernizációs programja érdekében sorra látogatta tanulmányozási céllal a külföldi állatkerteket, és erre tisztikarának is lehetőséget adott. Így jutott el Szombath hivatalos megbízással kétszer is Németországba, hogy az ottani állatkerteket tanulmányozza.²¹ Az állatkerti főtiszt az Adriához is rendszeresen leutazott, ahol a tengeri élőlények gyűjtését és szállítását felügyelte.

Szombath László publikációs tevékenysége rendkívül megnövekedett, a harmincas évek első felében több mint 25 cikke jelent meg *A Természet* hasábjain. Írásai révén betekintést nyerhetett az olvasóközönség az Akvárium és Terrárium élővilágának fejlődésébe, sőt sorra jelentek meg ornitológiai írásai is.

Szombath László legközelebbi fizetésemelkedése 1933-ban lett volna esedékes, amikor is egy fokozatot feljebb lépve tizenegy pengővel növekedett volna havi járandósága, azonban a változó körülmények ismét egy rendkívüli előlépési lehetőséget teremtettek számára. Ez a

változás különösen jó időben történt, ugyanis a kormány utasításának megfelelően a főváros a gazdasági világválság miatt négy lépésben csökkentette alkalmazottai fizetését.²²

Kinevezés felügyelővé

Cerva Károly 1931 májusában 19 éves állatkerti szolgálat után elhunyt.²³ Az Emlősosztály vezetését Anghi Csaba vette át, míg a felügyelői pozícióra Szombath László volt soros, de ezúttal is pályáznia kellett. Jelentős késsedelemmel, csak 1933 áprilisában hirdette meg a polgármester az állatkerti felügyelői állást, és az előléptetés esetére a főtisztit és a tisztit állást is.²⁴ A 39 éves főtiszt hivatkozva arra, hogy két gyűjteményi osztály vezetését is ellátja egyidejűleg, valamint, hogy munkájára az intézmény vezetőségétől panasz sohasem érkezett, kérte a kinevezését.²⁵ Az előléptetés során ismét a papírforma érvényesült, a polgármester a felügyelői állásra Szombath Lászlót, míg a főtisztire Anghi Csabát nevezte ki. A megüresedő tiszti pozíciót pedig áthelyezéssel töltötték fel.²⁶

A felügyelői kinevezés jelentős fizetésemelkedéssel járt, ugyanis az állás a VII. fizetési osztályba sorolták, így Szombath László egy fizetési osztályt átugorva jelentőset lépett a fővárosi alkalmazottak ranglétráján. Havi fizetése (a csökkentések ellenére) már elérte a 460 pengőt.²⁷

A harmincas évek második felére egyre több pénz jutott az állatkertnek, így az átalakítások és fejlesztések a Szombath Lászlóra bízott körzetek szinte minden területét érintették. A modernizáció elsősorban a jobb tartási körülmények megteremtését és a gazdaságosabb üzemeltetést célozták. A férőhelyek átalakítása és a takarmányozás javítása az állatállomány jelentős gyarapodását vona maga után.²⁸ Nadler igazgató és vezető munkatársai olyan állatkertet teremtettek, amely nemzetközi szinten is képviselni tudta a magyar zoológiai kultúrát.

Nagy hírverés kísérte az Akvárium látnivalóit növelő, külföldről érkező tengeri állatszállításokat, így Szombath felügyelő nemcsak a szervezésben vett részt, hanem neve a napilapokba is bekerült. Miközben a szaklapokban továbbra is folyamatosan publikált, akvarisztikai és madártani kérdésekben a sajtónak is szívesen nyilatkozott.²⁹ Szombath László szorgalmas munkával a 30-as évek folyamán Magyarország egyik legelismertebb zoológiai szaktekintélyévé vált.

A városligeti kert tisztikarának hierarchiájában időközben több változás is történt, de Szombath László továbbra is a felügyelői állásban maradt. 1935-ben Anghi Csaba állatkerti főtisztet és Luka Pál tisztet is más munkahelyre helyezték át,³⁰ ami szükségessé tette, hogy hamarosan feltöltsék az intézmény szakmai vezetését, ami egyben komoly változásokkal is járt.

Egy főpolgármesteri rendelet 1936-ban újrendezte a székesfővárosi közigazgatási alkalmazottak státuszát, ami az állatkert 1918 óta érvényben lévő szabályrendeletének a tiszti személyzetére vonatkozó részeit átalakította. A rendelet a főtiszti és a tisztit pozíciót átnevezte felügyelői és segédfelügyelői állásokká, míg a korábbi felügyelői titulus fölé egy egyetemi végzettséget megkövetelő főfelügyelői munkakört szervezett. Az állatkerti szakon szervezett összes végleges tisztit állásra az új szabály megkövetelte az egyetemi végzettséget, de ez csak az új belépőkre vonatkozott.³¹ Ezért az a visszás helyzet alakult ki az intézmény vezetőségében, hogy az újonnan alkalmazott tisztetek mindannyian nagyobb képesítéssel rendelkeztek, mint Szombath felügyelő.

Az új főfelügyelői állást októberben meghirdette a polgármester, amit dr. Szabó Ferenc, állatorvosi oklevéllel rendelkező pályázó nyert el.³² Szombath László státusza az alapjaiban megváltozott állatkerti tisztikaron belül tulajdonképpen hátrébb sorolódott, de a munkakör elnevezése nem változott és a hozzá járó fizetés sem. Ráadásul 1936-ban letelt a 3 éves várakozási idő, így egy fizetési fokkal feljebb lépett, majd 1939-ben elérte a fizetési osztálya plafonját.³³ A VII. fizetési osztály első fokozatában Szombath László végül is nyolc évig maradt, de fizetését a többi fővárosi alkalmazottal egyetemben a negyvenes évek első felében kétszer is megemelték.³⁴

A nemzetközi színvonalat elért budapesti állatkertet a II. világháború szinte teljesen elpusztította. Kezdetben a bombázások tizedelték meg az állományt, majd 1944 telén Budapest ostromakor a városligeti intézmény területe is hadszíntérré változott. Az állatok a harcok során elpusztultak, illetve sokuk a megrongálódott épületekben halálra fagyott, a túlélőket pedig az éhező lakosság fogyasztotta el.³⁵ Mivel Szombath László az állatkert területén lakott, ezért közvetlen közlől élte át a harcokat, és nézte végig életművének pusztulását. Az ostrom kezdetekor mint a legmagasabb beosztású, helyben maradó vezetőre, jelentős pénzmennyiséget bíztak, amit az intézménynek maradéktalanul vissza is szolgáltatott.³⁶ A harcok befejeztével az állatkert dolgozói azonnal nekikezdték a romok eltakarításának, de az állatállomány újrateremtését csak évek alatt sikerült elérni.

A koalíciós időszak változásai

A főváros katasztrofális helyzete ellenére rövid időn belül megindult az életveszélyes állapotok megszüntetése, valamint a minimális ellátás biztosítása a lakosság számára. Miközben az anyagi és személyzeti feltételek még korántsem álltak készen a város újjáépítéséhez, a politikai felelősségre vonás már 1945 márciusában megkezdődött. Kormányrendelet határozott az igazoló bizottságok felállításáról, amelyek azt vizsgálták, hogy a közalkalmazottak az előző rendszerben politikai magatartásuk miatt kompromittálódtak-e, illetve jutottak-e valamilyen előnyhöz, előléptetéshez a németekkel, illetve a nyilasokkal való szimpatizálásuk révén. Az eljárás Budapest valamennyi intézetét és üzemét is érintette,³⁷ így az állatkert összes dolgozóját is igazolás alá vonták.

Mivel Szombath László politikával 1945 előtt egyáltalán nem foglalkozott, az igazolás végkimenetele nem volt kérdéses, július 12-én a bizottság igazoltnak jelentette ki.³⁸ A világháború után engedélyezett volt a pártszervezkedés a munkahelyeken, aminek következtében egymás után alakultak meg a főváros üzeimeiben a politikai pártok helyi szervezetei. A dolgozókért folyó versengésben a Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) járt az élen,³⁹ Szombath felügyelő az utóbbihoz csatlakozott.⁴⁰ Tagja lett az intézetnél megalakuló munkásszervezetnek, az állatkerti üzemi bizottságnak, amely 1945. július 10-én feljelentést tett Nadler igazgató ellen, amikor az igazolási eljárás során az intézmény vezetőjéhez értek.

A háromtagú üzemi bizottság öt pontban vádolta meg az igazgatót, hogy magatartása munkásellenes volt, illetve munkakörét elhanyagolta, elhanyagolja. Az egy hónapig tartó eljárás során a tanúk meghallgatására is sor került, ezért Szombath Lászlót is behívták a vádlott jelenlétében lefolytatott egyik ülésre. Az állatkerti felügyelő vallomásából kiderült, hogy az eredményes másfél évtizedes munka mögött régóta viták húzódtak meg az igazgató és Szombath László között. Komoly ellentétek alakultak ki közöttük a munkaidő megemelésének tekintetében, és a felügyelő úgy vélte, hogy túl sokat foglalkozott Nadler a

vadászati ügyeivel az állatkerti munkája rovására, sőt túlzott szívéllyességet mutatott az intézménybe látogató magas rangú német katonatisztekkel szemben. Nadler Herbert az ellene felhozott vádakot visszautasította, és valótlanságukat dokumentumokkal bizonyította. Mivel a dolgozók nagy része is kiállt vezetőjük mellett, a bizottság igazoltnak jelentette ki. Az igazgató az üzemi bizottság két tagjának vele szembeni ellenséges magatartását már korábbról ismerte, de Szombath felügyelő „hűtlenségére” csak azt a magyarázatot tudta adni, hogy talán megkívánva az állását, az állatkert vezetésére pályázik.⁴¹

A felvett tanúvallomások összessége alapján megállapítható, hogy a vádak egy-egy kiragadott és felnagyított eseten alapultak, nagy részben a tájékozatlanság játszott közre, valamint néhány dolgozó uszítása másokat is magával ragadott.

Nadler szerint az ellene folyó intrikák hátterében valójában Szabó Ferenc főfelügyelő állt,⁴² aki 1946 tavaszán vonult nyugdíjba.⁴³ Az így megüresedő főfelügyelői állásra azonban Szombath László a fennálló szabályok értelmében nem léphetett előre, hiszen nem rendelkezett egyetemi végzettséggel, amit 1936 óta megköveteltek az állatkert szakmai tisztii állásait betöltőktől.

Az igazoló eljárások okozta feszültség ellenére a városligeti intézményben a munka nem állhatott le, hiszen az ostromot túlélő állatok ellátásáról gondoskodni kellett, sőt a kert már 1945. május 1-jén újra fogadta a látogatókat. Nadler igazgató kérésére a polgármester szeptemberben megbízta Szombath Lászlót az állatkerti pénztári ellenőri teendőik ellátásával. Erre azért volt szükség, mert a feladatot ellátó gazdasági tiszt katonai szolgálatából nem tért vissza, helyettese pedig hosszan betegeskedett. A megbízás alól 1947 májusában mentették fel az állatkerti felügyelőt, szintén az igazgató kérésére. Ekkora már az intézmény állatállománya annyira megnövekedett, hogy ismét szükség volt arra, hogy Szombath felügyelő teljes munkaidőben ellenőrizze, és irányítsa az állatok gondozását.⁴⁴

1947 márciusában fogadta el a törvényhatósági bizottság a fővárosi alkalmazottak új illetményrendszerét, ami több lényeges ponton is változtatott a budapesti közigazgatási dolgozók státuszán.⁴⁵ Az addigi zárt létszámrendszer helyett bevezették a fokozatos előléptetési rendszert, ami azt jelentette, hogy bizonyos fizetési osztályokból az előírt várakozási idő letelte után automatikusan át lehetett lépni magasabb fizetési osztályba.⁴⁶ Az új besorolás a 15.600/1947-es kormányrendelet alapján történt, és a következő év első napján lépett életbe. Szombath László, aki már 1939-ben elérte a fizetési osztálya legmagasabb fokozatát, így átléphetett a következő osztály legalsó fokozatába. A VI. fizetési osztály 3. fokozatában ekkor 531 forint havi fizetés járt.⁴⁷ Ráadásul, mivel a főfelügyelői állás üresen állt, így az automatikus előrelépéssel a státuszt is elnyerte.⁴⁸

Hamarosan változás történt az állatkert igazgatói székében, ugyanis 1948 elején Nadler igazgató 65 éves korában a nyugdíjba vonulás mellett döntött,⁴⁹ így az intézmény vezetését Láng István igazgatóhelyettesként örökölte meg. Láng István tanácsjegyzőt - aki a világháború után a cipésmesterséget otthagya, a kommunisták oldalán kapcsolódott be a fővárosi politikába⁵⁰ - még 1948. február 25-én a XII. kerületi előljárástól helyezték a városligeti zoológiai és botanikus kerthez.⁵¹ Az új intézményvezető nem rendelkezett állattani vagy kertészeti ismeretekkel, az állatkertet kizárólag a pártpolitikai szempontok szerint igyekezett vezetni. Láng István hároméves vezetősége alatt sok régi dolgozót nyugdíjaztak, elbocsátottak, vagy más intézményhez helyeztek.⁵²

Rövid időn belül ismét érezte hatását a városligeti intézményben is egy meghatározó politikai fordulat. Miként az országos politikában, úgy a fővárosban is 1947 végén, 1948

elején lezajlott az SZDP és az MKP egyesülése, megalakult a Magyar Dolgozók Pártja.⁵³ A fúzió során totális kizárási hullám kezdődött a szociáldemokrata szervezetekben, amit a többségében kommunista tagokból álló egységbizottságok végeztek el.⁵⁴ A tisztogatás az állatkert öt volt szociáldemokrata dolgozóját érintette. A legsúlyosabb büntetést Szombath László kapta. Eredetileg állásvesztésre ítélték, azonban a már az állatkertnél 23 éve dolgozó főfelügyelőt, „tekintve, hogy szaktudása és állatismerete egyelőre nélkülözhetetlen”, pozíciójában végül meghagyták.⁵⁵

Az igazgató nélküli állatkertet Láng István képviselte, azonban az ő feladatköre elsősorban a munkásügyek, a munkaversenyek és a munkatervek elkészítésére vonatkozott. A klasszikus igazgatóhelyettesi feladatokat, ami a gazdasági és adminisztratív ügyek irányítását jelentette, Werner Pál gazdasági főtiszt végezte. A tulajdonképpeni szakmai vezetést az állatállomány tekintetében Szombath László látta el.⁵⁶ A főfelügyelő elnevezést 1949-től átnevezték főelőadónak, de Szombath munkaköre változatlan maradt.⁵⁷ Mivel az Akvárium még ekkor is romokban hevert, így a Madárosztály irányítása mellett, az Emlősosztály vezetése is hozzá tartozott. Láng István teljes szakmai inkompetenciája azt eredményezte, hogy miközben az állatkert működésére vonatkozó szabályok többször is változtak, a régi eljárások továbbra is használatban maradtak. Ráadásul a lecsökkentett létszám⁵⁸ miatt egyes dolgozók kezében olyan feladatok is összpontosultak, amelyek korábban több alkalmazott között oszlottak meg. Így a vezetők nagy önállóságra tettek szert, amire szükség is volt az intézmény működtetése érdekében. Ezek a folyamatok azonban a következő igazgatóváltáskor komoly gondot jelentettek.

Az 1951-es vizsgálat és fegyelmi eljárás

Magyarországon 1949 augusztusában szovjet típusú alkotmányt fogadtak el, amit 1950 májusában a tanácsrendszer bevezetése követett. A főváros 1873 óta fennálló autonómiája megszűnt, miközben létrehozták Nagy-Budapestet. A törvényhatósági bizottság helyébe a Budapesti Városi Tanács lépett, melynek végrehajtó szerve a Budapesti Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága lett.⁵⁹ Az ügyosztályokat átalakították, de az állatkert továbbra is a XI. ügyosztályhoz tartozott, amely kultúrpolitikai céllal Népművelési Osztály néven működött tovább.⁶⁰

A világháború előtti időkből helyükön maradt fővárosi dolgozók bármikor számíthattak arra, hogy a „reakciós” vádjával illetik őket,⁶¹ de az 1950-es évek elején fellépő súlyos ellátási zavarok miatt még inkább felfokozódott a politikai ellenségkeresés. A szembenézés helyett a gazdasági nehézségek megoldását abban látták az ország és Budapest vezetői, hogy a „megbúvó” ellenséget lecserélik, és helyükre politikailag megbízható kádereket ültetnek.⁶² Az állatkert élére 1951 áprilisában munkásigazgatóként Károlyi Józsefet nevezték ki.⁶³ Az új vezető rövidesen egy hatósági vizsgálat keretében eltávolíttatta azokat a régi vezetőket, akik szerinte gátolták az intézmény és ezen keresztül a szocialista gazdaság fejlődését.

Budapest Főváros Állat- és Növénykertjében a Népművelési Osztály a városi tanács végrehajtó bizottságának ellenőrzési részlegével együtt 1951 júliusában általános vizsgálatot tartott. Az ellenőrzés során az állatkert működésében rengeteg hibát találtak a vizsgálók, nem volt olyan részlege az intézménynek, ami az elvárásoknak megfelelően működött volna. A legnagyobb problémának azt tekintették, hogy a „régiektől” alkalmazottak és az új friss káderek között a viszony nem kielégítő, munkamódszerüket nem adják át, az új kádert nem segítik, minden munkaterületen görcsösen ragaszkodnak a pozícióhoz és inkább többet

dolgoznak, de semmilyen munkaterületet nem akarnak átadni az új munkatársaknak.” Súlyos hibaként rótták fel az intézmény számlájára, hogy az állatkert semmibe vette azt a rendeletileg kiadott tilalmat, hogy a közületi intézményeknek nem szabad rendszeresen magánszektornál vásárolnia, hanem állami cégektől kell a takarmányt beszereznie. A vizsgálati jelentés szerint ezért a nemzetgazdaságot komoly károsodás érte, és hiába próbálja Károlyi igazgató „jó szemmel és erős kézzel” irányítani az állatkertet, de az intézmény régi, vezető beosztásban lévő alkalmazottai akadályozzák ebben. A városligeti zoológiai és botanikus kert válságáért felelősnek Werner Pál gazdasági vezetőt, Szederkényi Rudolfné irodai tisztet és Szombath László főelőadót tették meg. Nevükkel kapcsolatban a rossz munka, a rossz politikai beállítottság, sőt a korrupció és a szabotázs gyanúja is felmerült, ezért a vizsgálók haladéktalanul kérték mindhármuk eltávolítását az intézménytől.⁶⁴

Szombath László ellen a fegyelmi vizsgálatot a hal és a túró beszerzés ügyében indították meg.⁶⁵ A vád szerint a halat jóval a piaci ár felett vásárolta az állatkerti főelőadó, míg a túróból fele annyit szállítottak, mint amennyit számláztak az állatkert részére. Szombath augusztus 6-án jelent meg az idézésre, és röviden előadta, hogy a halszállítást Láng igazgató telefonon beszélte le, de az állami cég nem vállalta, így magasabb átlagáron kellett vásárolnia. Elmondása szerint a szükséges túró intézéséről nem tudott, és mivel a „Tejért” nem szállított, ezért kénytelen volt „paraszttól vásárolni”, nem tagadva, hogy az átlagár problémáját egy számlázási trükkel oldották meg.⁶⁶

A meghallgatások után Szombath ügyében az a javaslat született, hogy bocsássák el állásából, az indokok között megemlézték, hogy már korábban egyszer „állásvesztésre ítélték jobboldali magatartása miatt”.⁶⁷ A végrehajtó bizottság szeptember 21-én tartott ülésén a főelőadót bűnösnek minősítette abban, hogy a felsőbb szervek utasításait nem tartotta be, és magánszektorból magasabb áron vásárolt, mint ahogy állami szektortól lehetett volna.⁶⁸

Az ítélet azonnali elbocsájtás volt, azonban Szombath László élve fellebbezési lehetőségével a belügyminiszterhez fordult jogorvoslatért, amelyben a bizonyítási eljárás kiegészítését kérte, valamint a fegyelmi döntés megváltoztatását. Felhívta a belügyminiszter figyelmét, hogy az ő munkaköre zoológiai jellegű, és a beszerzésekről nem ő döntött. Azt is bemutatta, hogy a beszerzések több mint 20 éve ugyanúgy történtek, és a folyamatban csak részfeladatai voltak. Sérelmezte, hogy korábban nem tájékoztatták arról, hogy fegyelmi ügyben hallgatják ki, így hiányosan védekezett, és egyoldalú lett a vizsgálat anyaga. Hiányolta továbbá, hogy az eljárás során olyan fontos tanúkat, mint Láng igazgatót és a beszerzést ténylegesen végző kocsisokat nem hallgatták ki. A halvásárlás kérdésére az írja, hogy az állami szektor kedvezőtlen időjárás esetére és különösen télre nem vállalta a rendszeres szállítást, így a magán halárussal úgy állapodtak meg, hogy az átlagnál magasabb áron, de egész évben (a más technikájú halászat jóvoltából) biztosítva lesz a szükséges halellátmány. Felhívta a figyelmet az állami szektorból való beszerzés – amelyet időközben bevezettek – már tapasztalható áringadozásaira, amelyek az ő magánszektorból kialakult átlagárát is időnként túllépték, sőt előrevetítette, hogy a szintén jelentkező szállítási fennakadások a tél során szaporodni fognak. A túró ügyről úgy nyilatkozott, hogy azt sohasem tartották titokban, és a számlázási trükkel sokkal alacsonyabb átlagárát hozták ki a piacnál. Szombath védekezése szerint mindkét esetben a cél az volt, hogy az állatállomány folyamatos ellátása biztosítva legyen, a beszerzések során anyagi haszon nem vezérelte, csak a rábízott állatok szeretete miatt tért el a szabályoktól. Miközben a vétség és a miatta járó büntetés súlyossága ellen érvelt, felhívta a figyelmet, hogy eddigi munkájával nagymértékben hozzájárult az állatkert újjáépítéséhez, ráadásul egyidejűleg több

ember feladatát látja el. Emlékeztette a belügyminisztert, hogy a felfüggesztés ellenére is számítanak szakértelmére az akvárium újratervezésével kapcsolatban.⁶⁹

A belügyminisztérium Szombath László fellebbezését elutasította, így az első fokú határozat, az elbocsájtás maradt érvényben, amelyet a szabályok szerint az állatkert dolgozói előtt az indoklással együtt fel kellett olvasni.⁷⁰

A hatósági vizsgálatot és a fegyelmi eljárást formailag szakszerűen hajtották végre. Az eljárás során négy alkalommal látogattak az állatkertbe, jegyzőkönyveket vettek fel, sőt még a Garai-téri piacra is kimentek a halárus elszámolásának ellenőrzésére. Azt elismerték a vizsgálók, hogy a korrupciót vagy a szándékos gazdasági károkozást (papírok hiányában) nem tudják bizonyítani, és a felelősségre vonás is a felettes szervek utasításainak be nem tartása miatt történt.⁷¹ A büntetés végeredményben a magánszektorban történő vásárlás miatt sújtotta Szombath főelőadót. Hogy ez csak ürügy volt, abból is jól látszik, hogy a későbbiekben sem sikerült az ez irányú elvárásokat teljesítenie az intézménynek, azonban a felelősségre vonás ekkor már elmaradt.⁷² A fegyelmi eljárás nyíltan az állatkert régi, illetve értelmiségi dolgozói ellen irányult, valamint a jegyzőkönyvekben előforduló szóhasználat (szabotázs, rossz politikai beállítottság, jobboldali magatartás) is politikai motivációra utal.

Az állatkert újjáéledése

Az egykori állatkerti főelőadó 1952 szeptemberétől a XIII. kerületi Forgácsoló Szerszámok Gyárában kapott munkát, ahol 1956 februárjáig dolgozott.⁷³ Szombath László elbocsájtása ellenére továbbra is az állatkert gazdasági udvarában lakott családjával, így közvetlen közletről nyomon tudta követni az állatkert fejlődését. Az ötvenes évek elejére a legtöbb romos épületet sikerült helyreállítania a kert dolgozóinak, és a kifutók is benépesültek. 1952 végére újjáépítették a háborúban tönkrement Pálmaházat, melynek oldalszárnyaiban ideiglenesen hal- és hullógyűjteményt is bemutatnak. A nagy érdeklődésre való tekintettel egyre sürgetőbbé vált az Akvárium rendbehozatala is, amelyet végül 1955-ben nyitottak meg.⁷⁴

Szombath főelőadó egykori helyét az Akvárium és Terrárium Osztály élén 1952-ben dr. Wiesinger Márton korábbi egyetemi tanársegéd vette át, a Madárosztályt pedig dr. Bástyai Lóránd ornitológus irányította. 1956 márciusában dr. Anghi Csabát nevezték ki az állatkert igazgatójának, aki 21 év elteltével tért vissza az intézménybe.

Ismét a városligeti intézményben

Hamarosan egy másik visszatérésre is sor került, ugyanis Szombath László 1956. augusztus 16-án ismét az intézmény szolgálatába állt, sőt az év végén a Népművelési Osztály, valamint az állatkert is rehabilitálta az egykori főelőadót.⁷⁵ Visszatérése után az Akvárium és Terrárium Osztályra került mint állatápoló.⁷⁶ Az év során több szakcikke megjelent az *Akvárium és terrárium* című folyóirat hasábjain, melynek szerkesztésében a későbbiekben is részt vett.⁷⁷ Az év végén „példamutató munkájáért és tenyésztési eredményeiért” a dolgozók közül az egyik legnagyobb pénzbeli juttatást kapta.⁷⁸ Rangidősségének elismerése volt, hogy Wiesinger Márton távolléte alatt az osztályvezetői feladatokat ő látta el. Az 1958-as évet már vezető főápolóként kezdte meg, amit néhány hónap múlva egy átszervezés folyamán átneveztek tudományos technikai munkáerővé. Június elsejével Szombath Lászlót áthelyezték a Műszaki Osztályhoz, és egyben rábízta annak ideiglenes vezetését. Annak ellenére, hogy Szombath László november végével közel 65 évesen nyugdíjba vonult,⁷⁹ a következő évben még egy határozott idejű munkaszerződéssel tanácsadóként visszatért az Akvárium és

Terrárium Osztályra.⁸⁰ Az állatkertnél közel 30 évet ledolgozó egykori felügyelő 1959. december 28-án hunyt el. Az akvarista és madártani szaklapok megemlékeztek Szombath Lászlóról,⁸¹ de a városligeti intézmény részéről nem kapott különösebb figyelmet a neves szakember halála.

Összegzés

Szombath László szakértelme, szorgalma, valamint a rábízott állatok szeretete pályafutása során sohasem kérdőjeleződött meg. A városligeti intézményben végzett felügyelői munkája mellett nem sajnálta az időt, hogy zoológiai megfigyeléseit, eredményeit a kollégáival, illetve a nagyközönséggel is megossza. Több mint ötven nagyobb cikke jelent meg akvarisztikai, terráriumi és ornitológiai témákban. Idegen nyelven is publikált, valamint figyelemmel kísérte a külföldi szaksajtót, amelynek újdonságait a magyar publikum felé is közvetítette.⁸²

Szombath felügyelő szakmai előmenetele az állatkertben számos fordulatot megélt, szerencséseket és tragikusakat is egyaránt. Pályakezdekéskor nemcsak a szegényes javadalmazással kellett szembenéznie, hanem a zárt, merev státuszrendszer hátrányaival is. Ebből a szempontból szerencsésen alakult karrierje az első tíz évben, hiszen két ízben is soron kívül nyílt meg előtte előmeneteli lehetőség. A harmincas évek hozták el számára a szakmai és anyagi sikereket, de a II. világháború teljesen lerombolta azt, amit fáradságos munkával állatkerti kollégáival együtt létrehozott. Az ország rossz anyagi helyzete mellett az is nehezítette az intézmény talpra állását, hogy 1945 után a gyorsan változó politikai erőviszonyok az állatkert vezetésére és ez által belső működésére is hatással voltak. A leépítések és a tisztogatások során sok régi dolgozó elkerült az intézménytől. Szombath László kényszerűségből öt évet más munkahelyen töltött, visszakérésekor az állatkerti ranglétra aljáról kellett ismét nekiindulnia. Szakmai hírneve és több évtizedes tapasztalata azonban hamar kiemelte kollégái közül az idős akvaristát.

Szombath László kinevezése és előmenetele jól mutatja, hogy a tanács milyen politikát folytatott az 1910-es és 20-as években a Székesfővárosi Állat- és Növénykert tiszti állományának kiválasztása során. A Székesfőváros Tanácsa körültekintően igyekezett eljárni mielőtt valakit alkalmazott volna az állatkerti állandó tiszti állásra. Alaposan meggyőződtek a jelölt szakmai és személyes alkalmasságáról, valamint üresedés esetén azok számíthattak előléptetésre, akik már egy ideje az intézménynél dolgoztak. A húszas évekre olyan tiszti állomány jött létre, amely nemcsak szakmailag volt kiemelkedő, hanem tagjai elkötelezettek voltak az intézmény irányában. A harmincas években már időnként eltértek a döntéshozók a korábban alkalmazott kinevezési eljárástól, és olyanok is kerültek a tiszti pozíciókba, akik alkalmassága nem lett minden szempontból tesztelve. Az állatkerti kinevezési politika a világháború után teljes mértékben megváltozott. Politikai vonalon bárki kerülhetett olyan munkakörbe, amihez sem tapasztalata, sem képesítése nem volt. Csak az ötvenes évek második harmadára ismerték fel a főváros vezetői, hogy az állat- és növénykert sikeres működtetéséhez elengedhetetlenek a képzett és gyakorlati tudással rendelkező szakemberek.⁸³

Források és irodalom

Levéltári források

BFL: Budapest Főváros Levéltára

IV. 1407.b. Budapest Székesfőváros Tanácsának iratai. Tanácsai Ügyosztályok központi irattára

IV. 1409.c. Budapest Székesfőváros Polgármesterének iratai. Polgármesteri Ügyosztályok központi irattára

IV. 1420.m. Székesfővárosi tisztviselők és alkalmazottak nyilvántartásainak gyűjteménye 1873-1968.

Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottságának iratai: Budapest főváros közgyűlésének jegyzőkönyvei 1873-1949.

http://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_bfl_bpszkj/

BFL XXIII.103.a Tanácsok (1950-1990) Budapest Fővárosi Tanács VB Titkárságának iratai, Általános iratok

BFL XVII.1502.b. Néphatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok. Budapest Székesfőváros intézményeihez, vállalataihoz kiküldött igazolóbizottságok iratainak gyűjteménye. Igazolási ügyek iratai.

FÁNK: Fővárosi Állat- és Növénykert

Munkaügyi Irattár (M. I.) 2. és 16. doboz

Főigazgatói Irattár (F. I.) 2., 3., 7., 11. doboz (A sorszámozás a 2016. október 25-e előtti állapotot jelöli)

Felhasznált irodalom

1. Az Állat- és Növénykert 1956. évi Évkönyve. Szerk. Anghi Csaba.
2. BENCSIK Zsuzsanna: Budapesti önkormányzat 1949–50-ben. In: Összeállítás a budapesti közigazgatási önkormányzat múltjából. Szerk. Lőrincz Lajos. Bp. 1990. 227–238.
3. Budapest székesfőváros közigazgatósági alkalmazottainak címtára 1944. Budapest.
4. Fővárosi Évkönyv az 1926. évre Budapest székesfőváros hivatalos címtárával. Budapest.
5. GÁSPÁR Ferenc: A főváros önkormányzati közigazgatása 1945 után. In: Összeállítás a budapesti közigazgatási önkormányzat múltjából. Szerk. Lőrincz Lajos. Bp. 1990. 183–226.
6. GYÁNI Gábor–KÖVÉR György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Bp. 2006.
7. Kimutatás az üresedésben lévő és az üres állásoknak fokozatos előléptetése útján való betöltése esetén megüresedő közigazgatási tiszti állásra pályázókról. Budapest, 1926. december 13. A tanácsi I. (elnöki) ügyosztály. Bp. 1927.
8. MEDRICZKY Andor: A székesfővárosi tisztségviselői illetmények alakulása. Statisztikai Közlemények 74. kötet 4. szám. Szerk. Illyefalvi I. Lajos. Bp. 1934.
9. PAPP Gyula: Igazoló eljárások és a háborús bűnök megtorlása 1945 után Magyarországon. In: Aetas 2009. 24. évf. 4. sz. 162–179.
http://epa.oszk.hu/00800/00861/00045/pdf/aetas_2009-2_162-179.pdf Letöltés ideje: 2017.03.25.
10. PERCZEL Olivér: B-listázás a városházán. In: Archivnet 2015. 15. évf. 4. sz.
http://www.archivnet.hu/hetkoznapok/blistazas_a_varoshazan.html?oldal=1 Letöltés ideje: 2017.03.25.

11. SIPOS András: A fővárosi törvényhatóság igazgatási apparátusa. In: Összeállítás a budapesti közigazgatási önkormányzat múltjából. Szerk. Lőrincz Lajos. Bp. 1990. 57–90.
12. STRASSENREITER Erszébet: Az SZDP gazdálkodása és felszámolása (1945-1948). In: Múltunk 2006. 2. évf. 2. sz. 92–139.
<http://epa.oszk.hu/00900/00995/00006/pdf/strassenreitere.pdf> Letöltés ideje: 2016.10.22.
13. SZABÓ Klára: Ismeretek a tanácsai igazgatás történetéből. In: Összeállítás a budapesti közigazgatási önkormányzat múltjából. Szerk. Lőrincz Lajos. Bp. 1990. 279–303.
14. SZIDNAINÉ dr. Csete Ágnes: A 125 éves Budapesti Állat- és Növénykert története. Bp. 1991.

¹ BFL IV.1420.m. Szombath László. A győri születésű magántisztviselő 13 évet dolgozott a Magyar Wagon és Gépgyár, majd a Ganz és Társa Danubius Rt.-nél, de pontos munkaköre nem ismert. BFL IV.1409.c. I. 17066/1947 (I. 10122/1947).

² Szombath 1926. december 10-én beküldött önéletrajzában 17 éves állattartási és szaporítási tapasztalatra hivatkozott, de részleteket nem közölt. BFL IV.1407.b. I. 7918/1926 (I. 5029/1927).

³ Fővárosi Évkönyv 1926: 302.

⁴ Szabályrendelet Budapest székesfőváros állat- és növénykertjének szervezetéről. Közgyűlési jegyzőkönyvek: 1918.06.10./861.

⁵ Budapest székesfővárosi állatkert útmutatója. Képes díszkiadás. Budapest, 1912. 8–38.

⁶ Kimutatás 1927: 111–112.

⁷ BFL IV.1407.b. I. 7918/1926.

⁸ Medriczky 1934: 91–95.

⁹ Havi fix fizetését közlekedési segély, valamint felesége és két lánya után járó családi pótlék egészítette ki. BFL IV.1420.m. Szombath László.

¹⁰ A korszakban egy családos ember számára nagyjából a 400 pengős kereset jelentette a középosztályhoz való tartozást. Gyáni–Kövér 2006: 165.

¹¹ BFL XVII.1502.b. 3634/1945. Szombath László. 11–12.

¹² Sipos 1990: 73.

¹³ *A Természet*, 1927. 23. évf. 11–12. sz. 88-89. és 17–18. sz. 137.

¹⁴ *Fővárosi Közlöny*, 1929. 40. évf. 39. sz. 990–991.

¹⁵ BFL IV.1407.b. I. 175601/1929.

¹⁶ BFL IV.1407.b. I. 175601/1929.

¹⁷ Anghi Csaba főiskolai oklevéllel rendelkezett, és egyetemi tanársegédként dolgozott. BFL IV.1407.b. I. 175601/1929 (154287/1929).

¹⁸ BFL IV.1407.b. I. 175601/1929 (26730/1930).

¹⁹ BFL IV.1409.c. I. 15328/1933.

²⁰ *Aquila*, 1960. 67–68. évf. 269.

²¹ BFL XVII.1502.b. 3634/1945. Szombath László 11–12.

²² Medriczky 1934: 100–105.

²³ *A Természet*, 1931. 27. évf. 11–12. sz. 143.

²⁴ *Fővárosi Közlöny*, 1933. 44. évf. 19. sz. 577.

²⁵ BFL IV.1409.c. I. 15328/1933.

²⁶ *Fővárosi Közlöny*, 1933. 44. évf. 32. sz. 884.

²⁷ Fix fizetése mellé ekkor már 109 pengő különmunkadíjat is kapott. BFL IV.1409.c. I. 15328/1933.

²⁸ Szidnainé 1991: 86–96.

²⁹ *Budapesti Hírlap*, 1936. 56. évf. 100. sz. 8.

³⁰ *Fővárosi Közlöny*, 1935. 46. évf. 23. sz. 790.

³¹ *Fővárosi Közlöny*, 1936. 47. évf. 27. sz. 1. melléklet 9–38.

³² BFL IV.1409.c. I. 1850/1937

³³ BFL IV.1420.m. Szombath László.

³⁴ Budapest székesfőváros közigazgatósági alkalmazottainak címtára 1944: 470.

³⁵ A korábbi 2500 állatból 14 élte túl. Szidnainé 1991: 102–105.

³⁶ BFL XXIII.103.a. 0069/sz/1972/1951.

³⁷ Papp 2009: 170–172.

³⁸ BFL XVII.1502.b. 3634/1945. Szombath László.

- ³⁹ Gáspár 1990: 192.,198.
- ⁴⁰ FÁNK F. I. 2. Vegyes Iratok 1947–1995. Minisztériumi vizsgálat anyaga 1953–1957. Az Egység Bizottság jelentése a polgármesternek. 1948.05.13.
- ⁴¹ BFL XVII.1502.b. 3633/1945. Nadler Herbert 14–51.
- ⁴² Uo. 7–10.
- ⁴³ BFL IV.1420.m. Dr. Szabó Ferenc.
- ⁴⁴ BFL IV.1409.c. I. 22808/1945 (609/1945),(187/1947).
- ⁴⁵ Gáspár 1990: 219–220.
- ⁴⁶ *Fővárosi Közlöny*, 1947. 58. évf. 9. sz. 1. melléklet 1–3., 8.
- ⁴⁷ *Fővárosi Közlöny*, 1948. 59. évf. 4. sz. 1. Kimutatás
- ⁴⁸ BFL IV.1420.m. Szombath László.
- ⁴⁹ BFL IV.1409.c. I. 11332/1948.
- ⁵⁰ BFL IV.1420.m. Láng István.
- ⁵¹ BFL IV.1409.c. I. 3047/1948.
- ⁵² FÁNK F. I. 3. Levelek 1949–1958, 1971. Levelezések 1949–1956 1.
- ⁵³ Gáspár 1990: 213.
- ⁵⁴ Strassenreiter 2006: 133–135.
- ⁵⁵ FÁNK F. I. 2. Vegyes Iratok 1947–1995. Minisztériumi vizsgálat anyaga 1953–1957. Az Egység Bizottság jelentése a polgármesternek. 1948.05.13.
- ⁵⁶ FÁNK F. I. 3. Levelek 1949–1958, 1971. Levelek 1949–1956 2. Jelentés a XI. ügyosztálynak. 1949.04.12.
- ⁵⁷ Uo. Munkakörök. 1949.06.07.
- ⁵⁸ A világháború után több hullámban történt a fővárosi alkalmazottak létszámleépítése. Perczel 2015: 1–2.
- ⁵⁹ Szabó 1990: 279–282.
- ⁶⁰ Bencsik 1990: 233.
- ⁶¹ Gáspár 1990: 207.
- ⁶² Szabó 1990: 287–293.
- ⁶³ FÁNK F. I. 3. Levelek 1949–1958, 1971. Levelek 1949–1956 2. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága változás jelentés. 1951.04.28.
- ⁶⁴ A bekezdésben szereplő valamennyi idézet ugyaninnen származik. BFL XXIII.103.a. 0069/sz/197/2/1951. Jelentés a Fővárosi Állat- és Növénykert általános vizsgálatáról.
- ⁶⁵ BFL XXIII.103.a. 0069/sz/197/2/1951. XI. Népművelési Osztály levele a Végrehajtóbizottság Titkársága Fegyelmi Csoportjának. 1951.07.20.
- ⁶⁶ Uo. Jegyzőkönyvek.
- ⁶⁷ Uo. Szombath László előadó fegyelmi ügyében I. fokú határozat.
- ⁶⁸ Uo. Titkárság. Szombath László előadó fegyelmi ügye. 1951.09.25.
- ⁶⁹ Uo. Szombath László fellebbezése a belügyminiszterhez. 1951.10.03.
- ⁷⁰ BFL XXIII.103.a. 0069/sz/197/3/1951. Szombath László fegyelmi ügye. 1951.11.05.
- ⁷¹ BFL XXIII.103.a. 0069/sz/197/2/1951.
- ⁷² Az ötvenes években minden évben volt hatósági vizsgálat az állatkertben, amelyek során mindig sok hibát, illetve szabálytalanságot találtak, sőt 1956-ra már a magánszektorban történő felvásárlás is elkerülhetetlenné vált. FÁNK F. I. 7. Belső levelezés 1955–56, 1972–1984. Belső levelezés 1955–56. 1. Takarmányrépa beszerzés. 1955.11.4.; Uo. Pénztári keret megemlése. 1956.06.02.
- ⁷³ FÁNK M. I. 2. Személyi anyagok 1955–1956. Szombath László. Munkavállalói igazolási lap.
- ⁷⁴ FÁNK F. I. 3. Levelek 1949–1958, 1971. Levelek 1953 1. Feljegyzés. 1953.02.25.; Uo. Feljegyzés az állatkerti nagy AKVÁRIUM helyreállítása ügyében. 1953.05.19.
- ⁷⁵ FÁNK F. I. 2. Vegyes iratok 1947–1995. Károlyi József üzemigazgató anyaga. Feljegyzések, intézkedések 1956.12.12. A vonatkozó irat a Népművelési Osztályon selejtezésre került, így a rehabilitálás körülményei ismeretlenek.
- ⁷⁶ FÁNK M. I. 2. Személyi anyagok 1955–1956. Szombath László. Illetményszámfejtő lap.
- ⁷⁷ *Búvár*, 1960. 5. évf. 1. sz. 46.
- ⁷⁸ Az Állat- és Növénykert Évkönyve 1956: 39.
- ⁷⁹ FÁNK M. I. 2. Személyi anyagok 1955–1956. Szombath László. Illetményszámfejtő lap.
- ⁸⁰ FÁNK F. I. 11. Iktatott levelek 1957–1958. Iktatott levelek 1959. 491–690-ig. Munkaszerződés. 1959.04.02.
- ⁸¹ *Aquila*, 1961. 67–68. évf. 269.
- ⁸² *Búvár*, 1960. 5. évf. 1. sz. 46.
- ⁸³ Szidnainé 1991: 111.